

Adet Kanaması: Dört Kuşakın Bilgi ve Deneyimleri

Meral Salman Yıkılmış*
İzmir Demokrasi Üniversitesi

Öz

Bu makale adet kanamasının farklı kuşak kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiği, adet görme bilgisinin ve deneyiminin kadınlar arasında nasıl aktarıldığı/paylaşıldığı sorularını temel alarak dört kuşak aile üyesiyle yapılan derinlemesine mülakatlar etrafında şekilleniyor. Bu çalışma, büyük anneanne, anneanne, anne ve kız çocuğundan müteşekkil dört aile üyesinin deneyimin ifadeleri olarak adet görmeye yükledikleri sembolik anlamlara, bu konudaki bilgilerine, adet kanaması için kullandıkları maddi nesnelere ve adet kanaması esnasındaki pratiklerine odaklanıyor. Bilgi paylaşımının ve deneyim aktarımının genellikle anne-kız çocuğu arasında, iki kuşakla sınırlı olduğu aile üyelerinin adet kanamasını deneyimleri, mevcut erkek egemen kültür nedeniyle ortaklaşırken, dönemsel farklılıklar, kent yaşamı, eğitim seviyesi, modernleşme gibi faktörler nedeniyle birbirinden ayrılıyor. Normal beden adabı, adet görmeyen beden, daha doğrusu erkek bedeni olduğu kabulüyle inşa edilen adet görme adabı, kadınların adet kanamasını gizlemesini ve suskunlukla örtmesini temel alıyor. Adet görme adabı kuralları aynı ailenin dört kuşak üyesi arasında kısmen farklılaşsa da paylaşılmaya devam ediyor.

Anahtar Kelimeler: adet kanaması, menarş, deneyim, kirlilik, adet görme adabı.

* Dr. Öğretim Üyesi Meral Salman Yıkılmış, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir-Türkiye. E-Posta: salman.meral@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-0332-5084.

Menstruation: Lore and Experience of Four Generations

Meral Salman Yıkmaş
İzmir University of Democracy

Abstract

This paper aims at questioning how women from different generations experience menstruation and share their lore with other women and, convey their experience of menstruation to other women. This study is based on the interviews conducted with four members of a family - i.e. with a great-grandmother, grandmother, mother, and daughter - and focuses on the symbolic meaning and lore of menstruation, the material objects, and some practices of menstruation as expressions of menstruation experience. Conveying experience and sharing lore is restricted only between two generations, between mother and daughter, but living in a male-dominated culture makes all experiences similar. At the same time, their experience and lore differ because of some factors such as education, urbanization, and modernization. The menstruation etiquette is based on the understanding that the male body is the normal body and the menstruating body shows a kind of anomaly. Thus, with some differences, all family members share an understanding of the menstruation etiquette, namely that it requires concealment and silence on menstruation.

Keywords: *menstruation, menarche, experience, pollution, menstruation etiquette.*

Giriş

Adet, dönemsel olarak rahim iç duvarındaki tabakanın dökülmesiyle gerçekleşen kanamadır. Kadınların bir kısmının hayatlarının belirli dönemlerinde tecrübe ettiği biyolojik bir düzenliliktir. Biyolojik bir düzenlilik olsa da farklı tarihsel dönemlerde, hem farklı kültürler arasında hem de tekil bir kültürün içinde değişik sembolik ifadelerle, anlamlara ve pratiklere sahiptir (Buckley & Gottlieb, 1998:3; Kelland vd., 2017:33; Bailey, 1993:122). Örneğin, adet kanaması kirlilik olarak görülebilir veya tam aksine kadının yaşamsal gücünü sembolize edebilir. Sembolik anlamlarıyla bağlantılı biçimde, adet kanamasına yönelik -tabu olarak adlandırılan- düzenlemeler ve yasaklar bir toplumda kadını tabii kılmaya yönelikken, başka bir toplumda kadına törensel bir güç veren veya kadının gücünü koruyan, çoğaltan uygulamalar olabilmektedir (Buckley & Gottlieb, 1998:14). Toplumsal ve kültürel açıdan farklılık gösterse de kadın olmakla, kadın bedeniyle, üremeyle ilgili sembolik anlamlar ve pratikler, adet kanamasını toplumsal cinsiyet ilişkilerinin konusu haline getirir. Adet kanaması üzerine yapılan çalışmalar, erkek egemen toplumlarda adet kanamasının sessizlikle örtüldüğünü, saklandığını aktarmaktadır (Newton, 2006:182-83; Lee, 2009:625; Mondragon & Txertudi, 2019: 210; Marvan & Molma-Abolnik, 2012:361; Brantelid vd., 2014:607). Sessizleştirilmiş olması adet kanaması deneyiminin kadınlar arasında paylaşılmasını, kuşaktan kuşağa aktarılmasını engellemez. Bu nedenle makale adet kanamasının farklı kuşaklardan kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiği, adet görme deneyiminin ve bilgisinin kadınlar arasında nasıl aktarıldığı/paylaşıldığı sorusunu temel alıyor.¹

Adet deneyiminin kuşaklar arasında paylaşılması üzerine bir çalışma, deneyim kavramı üzerine düşünmeyi de gerektiriyor. Deneyim, bilgi ve gerçeklik arasında kurduğu bağ açısından feminist literatürde hem çok önemli hem de çok tartışmalı bir kavramdır.² Feminist duruş kuramı, ampirik bilimin test edilebilir kanıtlar sunan deneyiminin evrensel ve aşkın öznesine, bu öznenin eril olduğu ve kadını bilimsel bilgidan dışladığı iddiasıyla itiraz eder. Bilimsel bilgi için kadın deneyimini temel alır, böylelikle cinsiyetlendirilmiş iktidar ilişkilerinin, eril tahakkümün kurumsal ve söylemsel boyutlarının dışına çıkmayı hedefler (Ramazanoğlu & Holland, 2002; Harding & Hintikka, 2004; Smith, 2005). Ne var ki, feminist kuram içerisinde kadın deneyimini bilginin temeli olarak kabul etmenin bilgi ve gerçeklik arasında doğrudan bağ kurmak anlamına geleceğine yönelik itirazlar yükselir. Böylesi bir bağ, deneyimin çeşitliliğini, kısmi oluşunu dikkate almaz. Tüm kadın deneyimlerini kapsayacak soyut ve evrensel bir kadın deneyimi ise kadınların kendi içlerindeki sınıfsal, etnik ve diğer farklılıkları yadsır (Ramazanoğlu & Holland, 2002:126). Feminist postyapısalcı ve postmodern eleştirilere göre deneyim olgusal değildir, ancak dil aracılığıyla ulaşılabilen bir olaydır. Deneyimlerin anlatımına dayanan bilgiyse söylemsel ve ideolojiktir. Deneyimin anlatıları bize ancak deneyimin bilgisinin nasıl inşa edildiğini söyleyebilir. Söylem öncesi bir deneyim yoktur, deneyim öznenin sahip olduğu değil, öznenin aracılığıyla inşa edildiği bir süreçtir (Fuss, 1989:118; Scott, 1999:25-26). Gerçeklik ve bilgi arasında kurduğu bağda deneyimin ideolojik

boyutuna yapılan vurgu önemlidir fakat deneyimin dille ilgili bir mesele olarak görülmesi eril tahakküm karşısında konumlanan kadın özneyi de söylemin içine kapatır (Oksala, 2014:389). Feminist fenomenolojik yaklaşıma göre öznellik, bedenleşmiş deneyime başvurmadan kavramsallaştırılmaz (Alcoff, 2000:50). Beden sadece bir metin değildir, kişinin dünyada olma biçimidir. Kişinin yaşanmış deneyiminin ve kendini ifade etme, eylemde bulunma, diğerleriyle etkileşime girme biçimlerinin birlikte bulunduğu bir alandır. Kadın bedenleşmesinin neredeyse evrensel sayılabilecek özellikleri vardır. Adet görme de bu özelliklerden biridir fakat tarihsel, kültürel ve bireysel özelliklere bağlı olarak değişik biçimlerde deneyimlenir (Young, 2005:10). Öyleyse deneyimin bilgisi evrensel ve toplumsal gerçekliğin sorunsuz bir temsili değildir ama kadınların bireyselliğine ve toplumsallığına dair önemli bilgiler sunar.

Makalede, kuşak kavramının³ akrabalık ilişkisi bağlamında kullanılarak, çalışmayı bir ailenin -büyük büyükanne, büyükanne, anne ve kız çocuğundan müteşekkilkadınlarıyla yapılan mülakatlar etrafında şekillendireceğim.⁴ Aynı aileden dört kuşak kadının cinsiyetlendirilmiş bedenlerinin deneyimlerinin nasıl ortaklaştırdığını ve/veya farklılaştırdığını, deneyimin kuşaklar arasında nasıl aktarıldığını takip etmeye çalışacağım. Temmuz 2015'ten Ocak 2016'ya kadar geçen sürede aralıklı olarak ailenin üç üyesiyle iki kere, en küçük üyesiyle bir kere mülakat gerçekleştirdik. Mülakatların süresi kırk beş dakika ve iki saat arasındadır. İlk mülakatların gerçekleştirildiği tarihte büyük büyükanne (İpek) seksen üç yaşındaydı, büyükanne (Nazlı) altmışaltı yaşındaydı, anne (Melike) kırk beş yaşındaydı ve kız çocuğu (Zeynep) on dört yaşındaydı. İpek, ailesinin tek kız çocuğudur. Çocukluğunun bir kısmını İç Anadolu Bölgesi'nde bir köyde geçirmiş, çocuk yaşta evlendirildikten sonra köyün bağlı olduğu ilçeye taşınmıştır. Mülakat yapıldığı esnada halen ilçede yaşıyordu. İlkokul birinci sınıfa gittikten sonra okula devam etmesi mümkün olmamıştır. Nazlı ise ailenin en büyük çocuğudur. İlçede doğup büyümüş, maddi yetersizlikler nedeniyle ilkokuldan sonra okula devam edememiş, evlendikten kısa süre sonra bir büyük kente yerleşmiştir ve halen kentte yaşıyor. Ücretli bir işte çalışmamıştır. Melike de ailenin en büyük çocuğudur. Kentte büyümüş, üniversite mezunu ve ücretli bir işte çalışmamaktadır. Dördüncü kuşak üye (Zeynep) ise tek çocuk, öğrenci ve kentte yaşamaktadır.

Dört kuşak aile üyesiyle yaptığımız derinlemesine mülakatlar aracılığıyla deneyimin ifadelerine ulaşmayı amaçlıyorum. Deneyimin ifadeleri farklılık gösterebilir, sözel olabilir -bilgiyi, sembolik anlam ve ifadeleri içerebilir- ve/veya eylem biçiminde olabilir (Dilthey, 1989). Bazen de deneyimin ifadeleri maddi nesnelere somutlaşır. Her ne kadar bu ifadeleri birbirinden ayırmak güç olsa da adet deneyiminin ifadelerini bilgi ve sembolik anlamlar, maddi nesnelere, pratikler olarak üç ana başlık altında toplayacağım. İlk adet kanaması (menarş), adet deneyiminin paylaşılması, kanama için kullanılan malzemeler, adet kanaması ile ilgili kurallar ve yasaklar temalarını içeren yapılandırılmamış mülakatların çözümlemelerini-anlatılardaki benzerlikleri, farklılıkları, süreklilikleri ve kopuşları, kullanılan sembol ve ifadeleri sınıflandırıp, birbiriyle ilişkilendirerek- bu üç ana başlık altında analiz etmeye

çalışacağım. Analiz süreci, katılımcılarla yapılan mülakatlardan doğrudan alıntılar yaparak verileri tasvirî olarak sunmayı içeren betimsel analizi, verilerde yer alan kavram ve temalar arasında ilişki kurarak verilerde yer alan benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmeye olanak sağlayan sistematik analizi ve verilerin yorumlanmasını içeriyor (Kümbetoğlu, 2012:154).

Adet Deneyiminin Bilgisi ve Sembolik Anlamları

Adet kanaması çelişkili sayılabilecek sembolik anlamlara sahiptir. Adet görmeye, büyüme, yetişkin/kadın olma, doğurgan olma gibi anlamlar yüklenirken bir yandan da adet kanı kirli, adet kanaması olan kadın kirlenmiş olarak kabul edilir, adet kanaması sıkıntılı, saklanacak, utanılacak bir şey olarak görülür (Brantelid vd., 2014: 607; Christoforou, 2018:49; Uskul, 2004:668; Young, 2005:101). Adet kanamasına atfedilen farklı anlamların çelişkisi en yoğun biçimde menarşta yani ilk adet görmede yaşanır. Simone de Beauvoir, ilk adet kanamasının bir kriz gibi yaşandığından bahseder. Beauvoir'e göre erkek egemen kültür içinde insanlıkla özdeşleştirilen erkeğin bedeniyle kurduğu dolaysız ve doğal ilişkinin aksine bu özdeşleşmenin dışında kalan kadın, bedenini bir engel gibi yaşar. Adet gören genç kız adet görmekten dolayı korku ve tiksinti duyar çünkü adet kanaması dışılığı simgeler. Dışılık de toplumsal açıdan erkekten başka ve aşağı olmakla eşanlamlıdır (1993:288-289). Beaviour'a göre erkek egemen bir toplumda adet görmenin yol açtığı fiziksel engeller kadının toplumsal yaşamda tecrübe ettiği engellenmeyi temsil eder. Aynı zamanda kadın olmanın cinsellik, anne olmak gibi zevkli yanları olduğu düşünülür ama genç kızın kadın olarak olgunlaşması tereddütlüdür. Hisleri kendini inkar ve kendini onaylama arasında gidip gelir. Bu durum kendi içinde bölünmeyi ve yabancılaşmayı beraberinde getirir (Young, 2005:100). Iris Marion Young, Beaviour'un adet görme ile ilgili bahsettiği muğlaklığın günümüzde de devam ettiğini belirtir. İlk defa adet gören genç kadınlar ve hatta daha deneyimli orta yaşlı kadınlar bile adet görmeyle ilişkilendirerek cinselliği ve üremeyi içeren kadın oluşun gururunu duyarken bir yandan da adet kanamasını, ailesinden, arkadaşlarından ve sokaktaki yabancılardan saklamak zorunda kalır, adet görmeyi can sıkıcı ve rahatsızlık veren bir şey gibi yaşar (Young, 2005:100-101). Mülakat yaptığım aile üyelerinin en büyüğü olan İpek için de adet görmek bir krizdir. İlk adet gördüğünde yedi ya da sekiz yaşındadır, üstelik adet görmenin ne olduğuna dair bir fikri yoktur:

Pek erken oldum, bir de benim anam halden bilen, soran biri değildi. Benim başımdan geçti de, kızımı görünce... Gece kalkmış ki kendi pijaması, yatak... Bir korkuyorlar, bir uğultu "ne oldu yavrum" dedim. "Anne bir yeri kanamış ablamın" dedi diğer kızım. "Bir şey değil kızım" dedim, "olur öyle". Ama ben [adet görünce] korktum, bir şey diyemedim. [...] İlk görünce bir korktum, ben niye kanyorum diye. [...] Alıştım sonra hep olunca. Herhalde hep olacak dedim. Anam da sormuyor, beni görmüyor mu ki çamaşır yıkarken, donumu? İki sene sonra mı ne gördü, "Allah canını almasın, bir de bu mu çıktı!" dedi. Kızım korkma demiyor da.

Kadınların ilk adet deneyimleri genellikle olumsuzdur. Annelerin, -adet görme konusunda bilgi alabilecek en yakın kişiye- bu süreçte kızlarına yaklaşımı kızların adet kanamasına yükledikleri anlamları ve kanamayı tecrübe edişlerini etkiler (Brantelid vd., 2014:607; Çevirme vd., 2010:387; Marvan & Molma-Abolnik, 2012:361; Lee, 2009:625). Adet kanaması ile ilgili olumsuz mesajlar veren anneler genellikle adet kanamasını bir tabu veya sır, saklanması gereken bir şey olarak görür (Costos vd., 2002:56).

İpek'in ilk adet görme anlatısının hem annesini, hem de kızını içermesi, kızına yaklaşımı üzerinden kendi anneliğini annesininkiyle kıyaslaması, annesinin tutumunun üzerinde yarattığı etkiyi görmek açısından önemlidir. Elif Ekin Akşit ve Funda Şenol Canteke, ergenlik belirtilerinin anne tarafından görmezden gelinmesi gelinmesinin kız çocuğunun cinsiyetli olmaya ilişkin meseleler de yok sayılabilir (2011:545). İpek'in annesinin kızının adet kanamasını görmezden gelemez olduğunda duyduğu öfke, kızının ergenliğinden dolayı kendisinin yüklenmek zorunda kalacağı sorumluluklarla ve kendisinin de kadın olmaktan dolayı yaşadığı güçlüklerle ilgisi olabilir. İpek de tıpkı annesi gibi kızına adet kanamasından bahsetmemiştir ama kızının adet görmesine verdiği tepki annesininkinden çok farklıdır, kızıyla ilgilenmiş, onu sakinleştirmiştir. Ailenin ikinci kuşak üyesi olan Nazlı, ilk adet görme yaşını hatırlamadığını ama on üç yaşlarında olabileceğini söylüyor:

Bir gece kalktım, kardeşimle yatıyordum, onun üstünü kan yapmışım. Korktum tabii ama annem açıklama yaptı, korkmamamı söyledi. [...] Annem korkma dedi, bu hep kızlarda olan bir şey dedi. Ondan sonra korkmadım da, ağrım çok olduğu için bana zulümdü.

Nazlı, kızının ilk adet gördüğü zamanı hatırlamıyor ama kızına bu konuda daha önceden açıklama yaptığını belirtiyor. Kızı Melike ve torunu Zeynep ile ayrı semtlerde yaşadığı için torunu ilk adet gördüğünde kızını ona bunu telefonla konuşurlarken anlatmış. Kendisinin adet görmeye başladığı ilk yıllarda çektiği fiziksel acı o kadar çokmuş ki torunun adet görmeye başlaması onda üzüntü yaratmış. Ailenin daha büyük üyelerinin aksine ilk adet kanaması Melike üzerinde herhangi bir korku, şaşkınlık yaratmamış:

Adet gördüğüm yaşı ve ilk adeti hatırlamıyorum ama bana bir şey ifade etmemiş demek ki. Demek ki doğal karşılamışım, korkmamışım, heyecanlanmamışım. On iki ya da on üç yaşında regl olmuş olsam gerek.

Melike kızının yani ailenin dördüncü kuşak üyesi olan Zeynep'in ilk adet kanamasını şöyle hatırlıyor:

[Kızım] şaşırды, ne kadar anlatsam da. Çünkü ben anlatmıştım ama o regl olunca ben de şaşırдыm (gülüyor). Heyecanlandım, o da heyecanlandı. Öptüm onu, "Büyüdü artık benim kızım" dedim. Nasıl ped kullanacağını anlattım. Hatta büyüme işini biraz abarttım galiba, bir sevinç (gülüyor). O da korkmadı, biliyordu zaten.

Melike'nin hisleri karmaşıktır, kızının büyümesinin sevinci, üzüntüsü, kaygısı ve adet görmenin sıkıntılı bir süreç olduğu fikri iç içe geçmiştir:

Birazcık da üzüldüm, biraz daha geç olmasını isterdim, çünkü öylesi daha iyi. Regl olduğunda orta birinci sınıfa daha yeni geçmişti yani on bir yaşında. Küçük olduğunu düşündüm, sıkıntılı bir şeyi daha erken yaşayacağımı düşündüm. Artı, şunu da düşündüm ne yalan söyleyeyim, kızım sporcu, regl olduktan sonra boyunun büyüme hızı ister istemez yavaşlıyor. Bunun boyunu etkileyeceğini düşündüm yani bir sürü şeyi düşündüm. Duygulandım (gülüyor). Kendimi, nasıl diyeyim daha anne gibi hissettim. Bunun açıklamasını kendime yapamıyorum ama. Saçma bir şey ama acayip duygulandım, içimde bir şeyler kabardı (gülüyor). Belki büyüdüğünü bilmek mi öyle yaptı bilmiyorum ama kızıma belli etmedim, daha sevinçli bir şey gibi davrandım. Aslında o başka, o başkaydı. Hem bir yandan sevinç vardı, hem de böyle bir şey.

Adet kanaması tecrübesi en yeni olan Zeynep için adet görmek büyümenin bir parçasıdır:

2013'ün Ekim ya da Kasım ayında. Son birkaç ay kala anneme sormuştum, aslında annem anlattı bana. Biraz biliyordum ama çok bilmiyordum yani. Böyle heyecanlandım biraz, korku da vardı. Büyüdüğümü hissettim.

Adet kanaması hakkında bilgi edinmekten ya da bilgi sahibi olmaktan bahsedildiğinde bu, genellikle üreme sistemini ve üreme sisteminin fizyolojik süreçlerini açıklayan bilgiye tekabül ediyor (Young, 2005:102). Emily Martin (2001), adet görme üzerine mülakat yaptığı kadınlardan adet kanamasının ne olduğunu açıklamalarını istediğinde kadınların adet kanamasını iki biçimde anlattıklarını belirtiyor: Yirminci yüzyıla hakim olan başarısız olmuş üreme görüşünü içeren teknik ya da tıbbi bir açıklamayı benimseyerek ya da adet gören kadının bakış açısından, yani deneyimlerine dayanarak. Martin bu iki farklı açıklama biçimiyle kadınların sınıfsal konumları arasında bağlantı kuruyor. Martin'e göre orta sınıf kadınlar, işçi sınıfı kadınlara kıyasla tıbbi açıklamaları daha çok benimliyor çünkü orta sınıfın üyeleri olarak kadınlar mevcut üretim sisteminden daha fazla faydalanıyor ve kendi bedenleri için de benzer bir üreme sistemi modeli benimsemekten imtina etmiyor. Hatta, yirminci yüzyılın tıbbi söyleminin iç organların tek bir amacının olduğunu söyleyen teleolojik yorumunu benimseyenler: Adet kanaması gerçekleştirilmemiş, başarısız olmuş bir hamileliğin gereksiz, heba olmuş atıklarıdır. İşçi sınıfından kadınlarsa mevcut üretim sistemi modelini kendi bedenlerine uyarlamadan ve tıbbi bir bilgiye gönderme yapmaksızın, adet görmeyi doğrudan kendi deneyimlerinden yola çıkarak açıklıyorlar. Martin'e (2001) göre her ne kadar deneyimden yola çıkan bilgi paylaşımında adet görmeye olumlu anlamlar yüklenirse de, deneyimden yola çıkmak tıbbi söylem kadar kadının adet görme sürecine yabancılaşmasını beslemez. Bu bakımdan Young, bilginin ne olduğunu sorgulamaksızın, genç kızlar ve kadınlar arasında adet kanaması ile ilgili fizyolojik bilginin eksikliğine vurgu yapılmasını eleştirir. Pek az kadın ve erkek bedeninin fizyolojisine ya da iç organlarının işleyişine dair tamamen doğru

ve bütünlüklü bilgiye sahiptir. Adet kanaması hakkında ihtiyaç duyduğumuz bilgi de üreme biyolojisi ile ilgili kitabi bilgi değildir (Young, 2005:101-102). Mülakat yaptığım aile üyelerinin adet görme üzerine edindiği bilgiler ve bu bilgilerin kaynakları farklılık gösteriyor. İpek'in bilgisini kendi deneyimleri ve yakın çevresindeki diğer kadınların deneyimlerinin aktarımları biçimlendiriyor. Nazlı ise adet kanaması üzerine deneyime dayalı bilgileri annesinden, diğer bilgileri gazete ve kitaplardan yani kurumsal bilginin popülerize edilmiş formu olarak kabul edilebilecek medya kaynaklı bilgiden (Akşit ve Cantek, 2011: 539) edinmiş, tıbbi bilgileri ise evlendikten sonra doktorlardan öğrenmiştir. Annesi bilmediğini ifade etmek konusunda rahatken, Nazlı adet kanaması hakkında kurumsal/bilimsel bilgi sahibi olmamayı bir eksiklik olarak görüyor. Melike ise eğitimi ve yazılı kaynaklara ulaşmasının kolaylığı açısından ailenin diğer iki kuşağından daha fazla bilimsel bilgiye erişme imkanına sahiptir. Kendi adet görme deneyimini aktarırken olumlu ifadeler kullanmasa da, adet görmenin sağlıklı ve doğal bir süreç olduğu bilgisini kızına aşlamaya çalışıyor. Zeynep adet görme üzerine tıbbi bilgilerin en fazla aktarıldığı ve kurumsal bilgiye en rahat ulaşabilen kişi fakat adet kanamasıyla ilişkisini tıbbi bilgiden çok, ped kullanmak gibi pratik bilgilerle kendi deneyimi üzerinden kurmaya çalışıyor. Kadınların bir kısmı adet görmeden önce bu konuda hiç kimseyle konuşmuyor ve bilgi edinemiyor (Çevirme vd., 2010:387). Bilgi alınan kişilerse genellikle anneler, kız kardeşler, arkadaşlar ve öğretmenler oluyor (Costos vd., 2002:55; Britton, 1996:652; Marvan & Molma-Abolnik, 2012:360). İpek ilk adet gördüğünde bunu annesine söyleyemediğini belirtmişti. Neden adet gördüğünü biliyor muydun sorusuna şimdi de bilmediğini söyleyerek yanıtlıyor:

Bilmiyordum, okumuş yazmış olmayan bir adam neyi bilir. [...] Korktum, pek korktum, çok küçüktüm daha. Kanı görünce pek korktum, sonradan anamdan öyle bir şey görüyordum, bir de kadınlar konuşuyordu. Kadınlar “Fılan kızının üstü olmuş” diye, üst neymiş diyordum.

Evlendikten sonra ise:

Görümcemle konuşurduk ama o bilgili oluyor, ben köylüyüm ya benimle dalga geçerdi. Zaten köyde hiç arkadaşım yoktu. Evlendikten sonra görümcem vardı, yengem vardı, yengemle hiç konuşmazdık. [İlerleyen zamanlarda] komşularla konuşurduk, benimki şöyle oldu, benimki böyle oldu. Anam da bilmiyordu, o da köyden çıkmıştı, analığı vardı.

Kayınvalidesiyle bu konuda konuşmanın ayıp kabul edildiğini, kesinlikle konuşmadıklarını belirtiyor. Adet kanaması ve hamilelik arasındaki ilişki üzerine ise köydeyken kadınların “karnı dolu herhalde üstü olmuyor” dediklerini hatırlıyor. Kadınlarla birlikte yaşamak, onların deneyimlerini gözlemlemek az da olsa adet görme hakkında bilgi edinmeyi sağlayabiliyor (Uskul, 2004:671). Nazlı da tıpkı annesi gibi adet gördüğünde bu konuda bilgisi olmadığını söylüyor:

Bilmiyordum. Olunca korktum, demek ki anneminkini bilsem, kendim olunca korkmazdım.

Adet görme üzerine başkalarıyla konuşur muydun diye sorduğumda ise konuşmadıklarını söylüyor:

Hiç bu konularda konuşmadık. Hiç de konuşmazdık böyle şeyleri, kardeş arasında bile konuşmazdık. Aslında ne kadar yanlış, kardeşlerime benim büyük abla olarak anlatmam gerekirdi. Yani tabuymuş gibi konuşulmuyordu.

Adet görme konusunda bilgilerini gazetelerden ya da kitaplardan edindiğini belirtiyor:

Kadınların belli dönemlerde vücutlarında kirli kanın biriktiğini ve belli dönemlerde bu kirli kanın vücuttan atılması gerektiğini, o şekilde biliyordum. Yumurtlamayı falan evlendikten sonra öğrendim. Sonradan öğrendim vücudun yumurtayı attığını. O zaman kirli kan, ben hep şunu sorgulardım, kadından gidiyor da bu kirli kan, erkekler ne yapıyor acaba? (gülüyor)

Nazlı, kızının eğitim gördüğü yatılı okulun tuvaletinde kanlı bezler gördüğünü ve korktuğunu, o nedenle kızına açıklama yaptığını belirtiyor. Melike ise annesinin adet gördüğünü bildiğini ama annesinin kendisine bu konuda bir açıklama yapıp yapmadığını hatırlamadığını anlatıyor. Arkadaşları ve kuzeni ondan önce adet görmüştür, bu nedenle kendisi için ilk adet kanaması şaşırtıcı olmamıştır:

İlk regl olduğum zamanlarda neden regl olduğumu bilmiyordum ama bunun doğal bir kadınlık hali olduğunu biliyordum. Ama işte, rahimdeki, yumurtalar döllenmediği için falan hiç...[...] Okulda biyoloji dersinde falan görmüşümdür ama bana kimse anlatmadı. Kimse benimle özellikle konuşmadı ama annemin, akrabaların ve komşuların konuşmalarına tanık oldum.

Adet görmeden önce kızına bu konuda bilgi verdiğini anlatıyor:

Anlattım, ne olduğunu, niye olduğunu. Kızım yaşıtılarından daha gelişkin bir çocuk olduğu için erken regl olabileceğini düşündüm. İlkokul beşe giderken, henüz daha olmamışken anlattım. Neden olduğunu, neler yaşayacağını, bunun sağlıklı ve iyi bir şey olduğunu anlattım.

Zeynep adet görmeden önce annesinin ona ne olduğunu anlattığını, adet görmenin ne olduğunu biraz bildiğini söylüyor. Ona göre:

Kadın olduğumuz için, kadın olmanın özelliklerinden biri olduğu için biz de regl oluyoruz. Olmadan önce reglin daha korkunç bir şey olduğunu düşünüyordum ama olduktan sonra anladım yani bu doğal bir şey, her kadın yaşıyor bunu. Olmadan önce regl olmayı çok merak ediyordum. Mesela benim kuzenim olmuştu, çok sancılı çekmişti. Onunla tatil deydik, onda gördüğüm zaman biraz dehşete düştüm çünkü çok halsizdi, acı çekiyordu. Korkuyordum yani ben. Annem de çok anlatmamıştı, o zaman

daha küçüktüm. Çok önyargılıydım ama, o zaman hiç gelmesin diyordum ama şimdi korkulacak bir şey olmadığını anladım.

Adet görmemenin ne olduğunu sorduğumda biraz bildiğini ama nasıl anlatacağını bilmediğini söyleyerek gülüyor ve mahcup oluyor:

Mahcup olma sebebim bu olaydan utanmıştımdan değil, sadece biraz tuhaf geliyor... Bu konu üzerine spordaki boy meselesi dışında iki kere konuştum. Bir annemle konuşuyorum, bir de seninle konuşuyorum şimdi. Bir arkadaşım anlattı, bir arkadaşımıyla daha konuştum. O mesela ergenliği erken geçirdi galiba ama ben o kadar çok anlatmamıştım. Regl olduğumda okulda bir tek korkuyordum hani görünür diye, onu anlatmıştım. O da bende var, ben sana veririm pedi demişti (gülüyor). Bir arkadaşım anlatıyordu, ben sormuyordum ama o anlatıyordu, zaten hep bu konuları açan o.

Adet kanamasını üzerine konuşmama ve kanamayı saklama yaygın bir eğilimdir (Brantelid vd., 2014:607; Britton, 1994:652; Çevirme vd., 2010:387). Ailenin dört kuşak üyesinin adet görmeye yaklaşımı farklılık gösterse ve genç kuşaklarda adet görme görece olumlu bir anlam kazanmaya başlasa bile kanama üzerine konuşmama eğilimi ailenin dört kuşağı tarafından da paylaşılıyor.

Adet Deneyimin Maddi Nesnelere

Zeynep'in anlatısında kadın bağı/ped kullanmak önemli bir yere sahiptir çünkü adet görürken yaşanan kaygılar ve sorunlar en fazla adet kanaması için kullanılacak malzemenin temini, kullanma biçimi, atılması ve bütün bunları yaparken adet kanamasına ilişkin hiçbir iz bırakmama çabasından kaynaklanıyor. Görüşme yaptığım aile üyelerinin kullandığı malzemeler bezden ve bezin farklı kullanımlarından kadın bağlarına/pedlere doğru bir seyir izliyor. İspanya'da adet kanaması üzerine yapılan bir çalışmanın katılımcıları benzer biçimde öncesinde havlu veya havlu parçalarını yıkayarak kullanırken, 1965-75 yılları arasında pedlerin yaygınlaşmasıyla tek kullanımlık ped kullanmaya başlıyor (Thuren, 1994:224). Türkiye'de de 1970lerin sonunda pazara giren⁵ ve günümüzde yaygın biçimde kullanılan tek kullanımlık pedler, diğer malzemelere kıyasla temin, saklama, kullanma ve atma açısından görece kolaylık sağlıyor. Ne var ki, reklam endüstrisi pedlerle birlikte, kadın olma ve adet kanaması üzerine mevcut toplumsal kodları tekrar pazarlıyor. Kamusal alanda adet kanamasının gizlenmesi, özel alanda ise adet gördüğünü unutma vaadiyle sunulan pedler, adet görmemenin hijyenik açıdan sorunlu, itibarsız ve saklanması gereken olduğu iddiasıyla, normal bedeninin adet görmeyen beden olduğu, pedlerin onları kullanan kadınları normal beden haline getirip özgürleştireceği fikrini de tüketiciye benimsetmeye çalışıyor (Buritica Alzate , 2013; Lewin Hufnagel, 2012).

İpek'in ilk adet kanamasında, kanama için kullanabileceği malzeme konusunda ona yardımcı olabilecek biri yoktur:

Bir şey bilmiyorum, o zaman çal çaput da yok, evde bir şey yok. Bir de benim çok olur [kanama]. O çaput orada oluyor kazık gibi, vuruyor, yara oluyor oralarım. Çaputu nereye atacağımı bilmiyorum, nereye koyacağımı bilmiyorum. Aman ben çok çektim, çok kötü çektim [...] Kötü bir şey bulup koyacağım, ne olursa olsun. Mikrop falan kapmaz mıydı ki? Eski ne bulursam, pis temiz, onu da bilmiyorum hiç. Toprağa gömüyordum. Evin arka tarafına gidiyordum, orada toprağa gömüyordum.

Annesi adet gördüğünü öğrendikten sonra ona bu konuda yardımcı olamamıştır çünkü eski kumaşlardan başka kullanılabilir bir malzeme yoktur. Üstelik eski kumaş bulmak bile güçtür. Evlenip evden ayrıldığında annesi adet gördüğünde kullanması için eski yorgan yüzlerinden bezler hazırlamıştır fakat onlar da yırtılmış, yıkanmamış bez parçalarıdır. İpek, ancak eşinin ailesinin yanından ayrılp kendi evine taşındığında adet kanaması için kullandığı bezlerle ilgili çektiği sıkıntılara çözüm bulabilmiştir:

Bu evime gelene kadar öyle yaşadım. Sonra evime gelince eski beyaz yorgan melefeleri [yüzleri] dikerdim, kalınca dikerdim. İki tarafına bağ dikerdim, uçkur takardım ona, belimden bağlardım onu. Onu da yıkardım, kaynatırdım bembeyaz. Çeşmeye durulamaya götürürdüm, böyle su nerde, bir kazan. Bir gün orda bir kadın dedi ki “Bu ne?” ben de “Aybaşı bezi” dedim. “Aybaşı bezin böyle mi olur senin?” dedi. Kil atardık evvel, onunla kaynatırdık, bembeyaz olurdu. En temiz günüm o zaman.

İpek, uzun, dar bir dikdörtgen şeklinde kalın kumaştan diktiği bezlerin uçlarına uzun bağlar dikip bu bağları beline bağlayarak bezi bedeninde düşmeden tutmayı kendisi akıl etmiştir. Nazlı ise annesinin yaşadığı zorlukları yaşamamış, ilk kanamasında annesi ona hazırladığı bezlerden vermiştir. Bezleri annesi ile birlikte çamaşır gibi yıkayıp tekrar kullanmıştır:

[Bezden] ondan sonra pamuğa bez sarıp kullandım, onu hep kullandım. Padi hiç kullanmadım, ped çıktığı halde kullanmadım. Hiç denemedim ve kullanamayacağımı, sağı solu batıracağımı düşündüm.

O da annesi gibi kullanacağı malzemeyi kızı Melike için hazır etmiştir, fakat bu sefer malzeme yıkanıp tekrar kullanılan bez değil, tek kullanımlık gazlı beze sarılmış pamuktur. Melike adet görmeden önce adet kanamasına olan aşinalığının annesinin adet kanaması için yıkayıp, kurutup, tekrar kullandığı bezlerden olduğunu anlatıyor. Annesi hatırlamasa da kendisi de bir süre bez kullanmıştır. Anneanesi için ulaşılması güç olan, kullanışlı hale getirmek için üzerine düşündüğü, çaba harcadığı ve kızının kullanımına sunduğu bez, tüm bu süreçlerden habersiz olan torunu için tuhaf ve mide bulandırıcıdır:

Ben de annem gibi bez kullanıyordum. Çok midem bulanıyordu, bunu hatırlıyorum. Tuhaf tuhaf bezler, kat kat katlıyorsun, rahat bir şey değil, çocuksun bir kere. Ondan sonra bezden şeye geçtik, yine bez ama bu sefer bezin içine pamuk koyup, kat kat bez değil de, pamuğu beze sarıp,

o şekilde. O bile bana çok rahat gelmişti, aman ne konfor demiştim. Muhtemelen lise bire gittiğim zamanlardı. [...] Ondan sonra pede geçtik. Hani o eski zaman pedleri kalın olur ya, ondan iki tane üst üste takardım (gülüyor). Hani o kadar bez, pamuk falan sarıp geziyoruz ya. Eski pedler kalındı ama yine de bir tane bu ne işe yarar ki falan diye düşünüyorum. Kısa bir süre de olsa çift pedle gezdim.

Her kuşak kendi deneyiminin nesnelere bir sonraki kuşağa aktarılan, aktarılanlar evde üretilen nesnelere tüketim nesnelere doğru bir dönüşüm yaşamıştır. Zeynep ilk adet kanamasında annesinin ona ped verdiğini ve pedi nasıl kullanması gerektiğini öğrettiğini anlatıyor. Kanamaya göre farklı pedler olduğunu, o nedenle ilk önce nasıl kullanacağına dair bir fikri olmadığını ama artık öğrendiğini ve bir zorluk çekmediğini belirtiyor. Zorluk sadece adet kanaması için kullanılacak malzemenin temininde değildir. Kullanılan malzemenin nasıl saklanacağı ve atılacağı, ailenin en büyük kuşak üyesi için özellikle de eşinin ailesiyle birlikte yaşadığı ilk yıllarda ciddi bir problem olmuştur:

[...] Nereye koyayım [kirlili bezleri], yeni geldiğim evde nereye koyayım, bir sürü horanta. Karanlık dam diye bir yer vardı, oraya götürürdüm. Orda da görüncem görmüş “Oraya buraya kanlı bezini sokuyor” diye. Yıkamak da zor, nerde yıkayıp kurutayım ben onu? Evde bir soba yanıyor, orda herkes var, kaynana, kaynata, görüncem... Dışarı kış, kış günü, nereye sereyim ben onu, ahıra sererdim. Ahıra sereceğim, ahıra da kimse girmeden erkence gidip toplayacağım, kurumuyordu ki. Yaş yaş kullanırdım. Kendi evinde değilsin ki tertemiz yıkayıp da kullanacak. Bir kalıp sabunu normal kıyafete anca verirlerdi, görüncem de başında. Nasıl yıkayacağım zaten tertemiz kaynama yok, bir şey yok.

O dönem evde, birlikte yaşadığı kadınların adet kanamaları için ne kullandığını bilmiyor çünkü bu konuşulan bir konu değildir. Adet kanaması konusunda aralarında sessiz bir dayanışma bile yoktur, görüncemci onu kanlı adet bezleri konusunda kayıncıncısına şikayet etmiştir:

Gitmiş anasına demiş, “Kanlı bezleri oraya koyuyor”. “Kızım kanlı bezleri niye oraya koyuyor?” “Nereye koyayım ya” diyorum, çocuğum daha, “Nereye koyayım?” diyorum. Şimdiki gibi naylon torba olsa da içine doldurasın, hiç sorma. [...] Ne çektim, bir de çocuğum, bir de kalabalık yerdeyim, kimsem yok tanıdığım, köyden geldim.

Kanın kullanılan malzemeden kıyafetlere geçmesi, dolayısıyla adet kanamasının görünür olması da bir problem olabiliyor. İpek sürekli kıyafetlerini kontrol ettiğini anlatıyor:

Geçerdi bazen. Kendim bakardım canım, altıma üstüme... Koca koca donlarımız vardı, külot yoktu, külotu kim bilirdi de...

Nazlı adet kanının pedden sızabileceğini korkusuyla ped kullanmadığından, Melike de aynı kaygıyla alışana kadar bir süre çift ped kullandığından bahsetmişti. Kıyafetlerine adet kanının geçmesi konusunda en telaşlı hisseden

kişi ise Zeynep çünkü diğer aile üyelerinden farklı olarak ev dışı alanlarda daha fazla bulunuyor; okulda ya da spor salonunda adet gördüğünü saklamaya çalışıyor:

[...] okulda çok telaşlanıyorum. Bir tane daha [ped] yanımda götürüyorum okulda. Kan geçer, görünür diye özellikle antrenmanda çok korkuyorum, bir arkadaşımın başına gelmişti çünkü. Şortu kan olduğu için antrenmana katılmamıştı. Ben de korktum ama bir zorluk çekmedim bu konuda.

Martin (2001), genel kültürel bakışın adet kanını kirli ve saklanması gereken olarak kodlamasına rağmen, iş yeri, okul gibi ev dışı alanların zaman ve mekan organizasyonunun ped ve tampon değiştirmeye ve adet kanını saklamaya ve izlerini gizlemeye uygun olmadığını belirtiyor (s. 94). Ailenin dördüncü kuşak üyesinin okulda adet görmekle ilgili deneyiminde tuvalet önemli bir yere sahip:

[Tuvalete giderken] okul kıyafetimin cebine koyuyorum. [Tuvalete gitmek için] öğretmenden izin falan alıyoruz. Bazı arkadaşlarımla regli konuşsak bile pedi nasıl değiştiririz, bunu konuşuyoruz. Hallediyoruz bir şekilde, çok da zor olmuyor.

Meta-deneyim nesnesi olarak hijyenik ped temin ve kullanım konusunda görece rahatlık sağlıyor ama kamusal alanda adet görmeyi yok sayan düzenlemeler -ev dışı alanlarda daha fazla bulunan ailenin en genç üyesinde olduğu gibi- ailenin tüm üyelerinin paylaştığı adet kanamasını gizli tutma kaygısını daha da büyütüyor.

Adet Deneyimin Pratikleri

Her ne kadar adet deneyiminin maddi nesnelere başlığı altında yer versem de adet kanaması için kullanılan malzemelerin temin edilmesinden atılmasına kadar tüm aşamalar, adet deneyiminin pratikleri içinde yer alır. Bu pratiklerin altında yatan temel kaygı ise adet kanamasını saklamak, adet kanını belli edecek herhangi bir ipucu bırakmamaktır. Adet görme üzerine yapılan antropolojik çalışmalar çoğunlukla adet kanının anlamı üzerine ve genellikle negatif olan anlamın analizi için tabu ve kirlilik kavramlarına başvuruluyor (Buckley & Gotlieb, 1998:4). Denise L. Lawrence adet kanaması tabularının farklı kültürlerde dinsel ve seküler pratikleri biçimlendirdiğini öne sürüyor. Örneğin adet kanının kirli olduğu ve kanın temas ettiklerini kirlenme gücü olduğu kabul ediliyor ve adet gören kadının dinsel törenlere katılması, cinsel ilişkiye girmesi ve yemek yapması gibi pratikler yasaklanabiliyor (Lawrence, 1982: 84). Adet kanamasını çevreleyen tabu, mistik ya da spirüel temellere sahipken, tabuyla benzerlik gösteren fakat mistik ya da doğüstü göndermeleri veya imaları olmayan adet görme kuralları da mevcuttur. Sophie Laws (1990) doğüstü bir inanca gönderme yapmayan adet kurallarını adap veya görgü kuralı (etiquette) olarak adlandırıyor. Adet görmenin adabı ya da görgü kuralları adet kanamasının gizliliği, yani adet kanamasının saklanması etrafında şekilleniyor. Adet kanamasına dair her türlü belirtinin ortadan

kaldırılmasını ve iz bırakılmamasını, adet kanaması üzerine herkesle ve alenen konuşulmamasını, hangi malzemelerin ve ürünlerin nasıl kullanılacağını, edinileceğini, taşınacağını, saklanacağını, atılacağını ve konuşmalarda bunlara ne tür göndermeler yapılabileceğini yani, adet kanamasının toplumsal ilişkilerini düzenlemeyi, kültürel anlamlarını ve maddi pratikleri içeren adet görme adabını Young, bir çeşit öz-disiplin olarak tanımlıyor. Adet görme adabı genç kızlar ve kadınlar için duygusal ve disipline edici bir yükür çünkü adet kanaması ile ilgili uygulamaya zorlandığımız kurallar nedeniyle yaptığımız değil ama olduğumuz Şey yüzünden saklanması gereken ve utanç verici olduğumuzu öğreniyoruz/biliyoruz (Young, 2005:112).

Normal olan beden, vajinal kanaması olmayan beden kabul edildiği için, bedeninin normal olabilmesi için kirlili ve tiksinti verici bulunan kanamanın saklanması, yok sayılması gerekiyor (Young, 2005:107). Tam da bu nedenle Karen Houppert adet görme adabının “kendi gerçekliğinizin var olmadığı bir dünyayı gözetmek” (2004:17) olduğunu belirtiyor. Bedensel sınırların doğal kabul edilirliliğine ve bu sınırların yok edilmesi için kullanılan malzemelerin toplumsal görünürlüğüne tezat, diğer bedensel sınırlardan farkı olmayan adet kanamayı saklamaya yönelik görgü kuralları sorgulanmayacak kadar içselleştirilmiştir (Houppert, 2004:12). Adet kanamalı kirlilik, tiksinti ve hatta utanç verici bulunur. Kirlilik olarak adlandırılan Şey Mary Douglas’a (2005) göre sembolik düzenin bozulmasıdır; bedensel maddeler açısından bakılacak olunursa, kirlilik, tükürük, kan, sümük gibi maddelerin bedeninin uçlarından yani savunmasız noktaları olan deliklerinden kendi yerlerinin dışına çıkarak beden sınırlarını ihlal etmeleridir. Adet kanamalı söz konusu olduğunda da kan, kanı içinde tutan vücut sınırlarını aşar, üstelik kazara değil, aynı kaynaktan, düzenli veya tahmin edilebilir biçimde yapar bunu, bu anlamda mekan dışı, yer dışıdır ve kirlidir. İpek, adet görmeyi yok sayıldığı, konuşulmadığı bir kültürün içindedir ve adet görmeye ilişkin kurallar kanamayı yok saymaya yöneliktir:

[Adet kanamasını] pislik sanıyordum, ne bileyim ki. Bu olmasa, derdim.

Adet kanamalı mayalı yiyecekleri bozacağı, yiyeceklere zarar vereceği ya da kirliteceğine dair inançla kadınların gündelik hayatlarına yönelik bazı kısıtlamalar mümkün olabiliyor. Baskıcı ya da kısıtlayıcı görünen uygulama ya da kuralların Martin’e göre kadınlar için taktiksel bir yanı vardır: Kadınlara gündelik işlerini askıya alma, dinlenme fırsatı verir (Martin, 2001: 98). İpek, adet kanaması yok sayıldığı için, adet görmeyi gündelik hayatta yapılan işlere yönelik kısıtlama getirmediğini belirtir fakat bu durum onu zorlar:

Bilmezlerdi ki, söz gelimi ekmek yapılacak, bir iş olacak. Onu bile bilmezlerdi ki, her işi yapardık aynı. Daha çok kan giderdi, pek ağırım olmazdı da benim daha çok kan giderdi. Hamur yoğuruyorsun kolay mı, döndüre döndüre leğende.

Diğer bir yaygın uygulama adet görürken cinsel ilişkiye girmekten kaçınmadır. Açıktan bir yasaklama olmasa bile adet kanamalı kirlili olduğunun düşünülmesi

cinsel ilişki için engel olarak görülür (Brantelid vd., 2014:607; Szarewski vd., 2012: 274; Thuren, 1994:217). İpek adet gördüğü dönemde eşyle cinsel ilişkiden kaçındığını belirtiyor. Nazlı da adet dönemlerinde eşyle cinsel ilişkiye girmediklerini söylüyor; gerekçesini sorduğumda “zararlı değil ama pis” olduğunu düşündüğünü ifade ediyor. Ayrıca adet kanaması olduğunda ağır işlerden kaçındığını ama gündelik hayatta gerçekleştirdiği faaliyetlerine yönelik farklı bir düzenleme, kural ya da yasak olmadığını belirtiyor. Melike adet gördüğünde, diğer zamanlardan farklı davranmıyor. O da adet kanaması olurken cinsel ilişkiden kaçındığını, hem cazip bulmadığını hem de hijyen açısından da uygun görmediğini söylüyor.

Adet kanaması nedeniyle gündelik faaliyetlerine ve yaptıkları işlere yönelik herhangi bir düzenleme olmayan aile üyelerinin bu dönemlerde dikkat ettiği kısıtlayıcı pratikler adet kanamasını saklamayı gerektiren adet görme adabını uygulamak ve cinsel ilişkiden kaçınmak oluyor.

Sonuç

Aile üyeleri arasında adet kanaması üzerine açıktan bilgi paylaşımı ve deneyim aktarımı genellikle anne-kız çocuğu arasında yani iki kuşak arasında gerçekleşiyor, diğer kuşaklar bu sürece dahil olmuyor. Yine de deneyime dayalı bilgi birikimidir ve kuşaklar arasında doğrudan temas olmasa da sembolik anlamlarla, maddi nesnelere, pratiklerle deneyimin akışı devam edebiliyor. Aile üyelerinin deneyimlerinin akışı söz konusu olduğunda, akışın üçüncü kuşakla, Melike ile birlikte kopmasa da kesintiye uğradığı görülebilir. Melike annesinin ona kanama için sunduğu malzemelere karşı -her ne kadar bir süre kullanmış olsa da- hoşnutsuzluk duyuyor. Üstelik annesi onunla adet kanaması üzerine konuştuğunu söylese de, böyle bir konuşmayı hatırlamıyor oluşu, bilginin ne olduğu konusunda iki kuşakın anlayışlarının farklılığına da işaret ediyor. Kentte büyüme, eğitim görme, geleneksel cinsiyet rollerinin baskısını daha az hissetme bakımından Melike annesinden ve anneannesinden farklılaşıyor. Diğer kuşaklar annelerinin kendilerine aktardıklarını sorgulamadan kabul ederken, Melike ve annesi arasındaki ilişkide bu mümkün olamıyor.

Annesinin deneyim ve bilgi aktarımına mesafeli olsa bile Melike de kendi kızına deneyimini ve bilgisini aktarıyor. Melike kadınlığı ve anneliği kendini fail olarak inşa edebildiği bir süreç olarak yaşamaya çalışıyor. Kızının bedensel değişimlerini yakından takip etmeyi, adet kanaması gibi konularda kızını bilgilendirmeyi anneliğinin bir parçası olarak görüyor. Başvurduğu bilgi bir yandan tıbbi bilgiyken bir yandan da tıpkı anneanesi ve annesi gibi kendi deneyiminin bilgisinden faydalanıyor. Elbette deneyimin bilgisi kendini en çok kanama için kullanılan malzemelerde gösteriyor. Zeynep’in annesinin deneyimine ve ona sunduğu bilgiye duyduğu güvenle deneyim akışı farklı biçimde de olsa son iki kuşak arasında tekrar sağlanıyor.

İlk adet kanamasından duyulan korku İpek ve Nazlı tarafından paylaşılmıştır. Ailenin son üyesinin, Zeynep’in duyduğu korkuya bir bilinmezden değil, yeni bir

durum yaşamaktan kaynaklanıyor. İpek ve Nazlı adet kanamasını olumsuz bir süreç olarak deneyimlemişlerdir. Melike'nin de adet kanamasını olumsuz biçimde deneyimlemesi onu ilk iki kuşakla ortaklaştırıyor ama adet kanamasının sağlıklı olduğunu düşünerek kanamayı olumsuzlaştırması çelişkili duygular yaşamasına neden oluyor. Bu çelişki en çok kızı Zeynep'in adet görmesine yönelik tavrında ve hislerinde kendini gösteriyor. Henüz kısa süreli olan deneyimiyle adet kanamasını en olumlu karşılayan ise ailenin son kuşağı olarak Zeynep oluyor.

Ailenin üç yetişkin üyesi de adet sırasında cinsel ilişkiden kirli olduğu/uygun olmadığı gerekçesiyle kaçınıyor. Adet kanının ve kanama esnasında bedenin kirli/uygun olmamasına yönelik kanaatleri, dört kuşağı da çevreleyen, adet kanamasını olabildiğince sessizlikle ve saklayarak geçirmelerini sağlayan adet kanaması adabı ile ilişkilidir. İpek'in adet gördüğü süre boyunca içinde yaşadığı kültürel ortamda adet kanaması tamamen yok sayılırken, Nazlı'nın gençlik döneminde sessizlik biraz da olsa dağılmaya başlıyor. Melike ve Zeynep'in yaşadığı kültürel ortamda ise adet kanaması -özellikle de medya aracılığıyla-konuşulabilir bir konu haline gelmiştir. Ne var ki konuşulması adet kanaması yaşayan bedeni özgürleştirmiyor. Aksine normal olanın kanaması olmayan beden olduğu mesajının vurgulanması, kanamanın bir hijyen sorunu gibi sunulması adet kanamasını saklamayı ve sessizce deneyimlemeyi beraberinde getiriyor.

İspanya'da ve Güney Kıbrıs'ta farklı kuşaklar üzerine yapılmış çalışmalara göre genç kuşakların adet kanaması hakkında daha fazla bilgi sahibi olma, kanama üzerine daha rahat konuşma ve kısıtlayıcı pratiklere daha az riayet etme gibi bazı farklılıklar olsa da özü itibarıyla adet görme adabı tüm kuşaklar tarafından paylaşıyor (Christoforou, 2018:52; Mondragon & Txertudi, 2019:3). Aylın Özarlan Dikmen'in (2004) Türkiye'de yaptığı çalışmanın bulguları da genç kadınların annelerine oranla adet kanamayı kirli olarak tanımlamama, adet görmeyi hastalık değil, doğal bir süreç gibi görme ve adet kanaması üzerine daha rahat konuşma eğiliminde olduklarını gösteriyor. Dikmen-Özarlan, adet görmeye ilişkin algı ve tutumların gelenekler yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam ettiği ama bu süreçte değişime de uğradığını sonucuna varıyor.

Bahsi geçen çalışmaların bulgularına paralel biçimde, en büyüğü 1933 en küçüğü 2002 doğumlu olan aile üyelerinin modernleşmeyle birlikte yaşamlarındaki değişimin -köyden ilçeye ve oradan kente doğru yaşanan göçün, eğitim olanaklarına erişimin artmasının, kentleşme ve eğitimle birlikte geleneksel cinsiyet rollerinin baskısından görece uzaklaşmanın, kendi hayatı ve bedeni üzerinde nispeten söz sahibi olabilen, daha fail bir özne olma halinin-her bir kuşağının adet görme deneyimlerini farklılaştırdığı ifade edilebilir. Ne var ki bu farklılıklar, aile üyelerinin pratikte adet kanamasını doğal olmayan bir süreç, bir tür yabancılaşma gibi yaşamalarına engel olamıyor. Kadın bedenini disipline eden erkek egemen kültür nedeniyle tüm aile üyelerinin adet kanaması deneyimleri sessizce, gizlilik içinde biçimleniyor. Deneyim aktarımında kuşaklar boyunca kırılmalar, kesintiler yaşanıyor fakat adet kanamasını saklamaya yönelik adet kanaması adabı kuşaklar arasında aktarılmaya devam ediyor.

Notlar

- ¹Türkiye’de adet kanamasını kuşaklar açısından değerlendiren nadir çalışmalardan biri Aylin Dikmen Özarlan tarafından bir grup üniversite son sınıf öğrencisi genç kadınla 2001-2002 öğretim yılında yüz yüze görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada öğrencilerin anneleri ile de görüşmeler yapılmış, sınırlı sayıda da olsa anneanneleri görüşmeye dahil edilmiştir. Adet görme konusunda kuşaklar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilirken, ne yazık ki araştırma öznelerinin kişisel anlatılarına detaylı biçimde yer verilmemiştir. Bkz. Dikmen-Özarlan, A. (2004). Kırmızı Kar Toplumsal ve Kültürel Açından Ayhali. İstanbul: Bağlam.
- ²Bu makalede deneyim üzerine aktardığım bilgiler için IX. Ulusal Sosyoloji Kongresinde sunduğum ve sonrasında tam metin bildiri olarak yayımlanan “Deneyimi Aktarmak ve Deneyimi Bilmek” başlıklı bildiriden faydalandım, bkz.A. Bakioglu (ed) (2019) IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum 4.0 Bildiriler Kitabı. Ss: 757-766. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- ³Kuşak farklı anlamlara sahip olsa da akrabalık ilişkisi bu anlamlar içerisinde ilk sırada yer alır (Alwin ve McCammon, 2007: 221).
- ⁴Mülakat yaparak ulaşacağım verinin geniş bir zaman dilimini kapsamasını amaçladığım için dört kuşak kadınla çalışmayı tercih ettim. Dört kuşak aile üyesine ulaşmanın gücünü nedeniyle çalışmayı bir ailenin üyeleriyle sınırlandırmak zorunda kaldım. Konunun hassasiyeti araştırma öznelerinin çalışmada isimlerinin kullanılması konusundaki çekincelerini de beraberinde getirdi, bu nedenle makale boyunca gerçek isimleri yerine takma isim kullandım. Konudan bağımsız, araştırma öznelerinin kimliklerinin kendi rızaları olmaksızın belirtilmemesi ve ifşa edilmemesi araştırma etliğinin temel öğelerinden biri olduğu için araştırma öznelerimin yaşadıkları yer gibi kimliklerine dair temel bilgileri kullanmadım.
- ⁵Hürriyet Gazetesi’nin 14.09.2008 tarihli haberi için bkz. «Tabular 30 yılda yıkıldı. 200 milyon Dolarlık ped 18 milyon kadına ulaştı» <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tabular-30-yilda-yikildi-200-milyon-dolarlik-ped-18-milyon-kadina-ustasi-9891687> Erişim tarihi 02.04.2020

Kaynakça

- Akşit, E.E. & Cantek Şenol, F. (2011). Feminist Yöntem ve Kadın Çalışmalarına İlişkin Bazı Sorular, Sorunlar. İçinde, Sancar S. (Ed), *Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan* (2. Cilt). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları:535-561.
- Alcoff, L.M. (2000). Phenomenology, Post-Structuralism, And Feminist Theory On The Concept of Experience. İçinde, L. Fisher, L. Embree (Eds.), *Feminist Phenomenology*. Springer Science Business Media:39-56.
- Alwin, D.F. & McCammon, R.J. (2007). Rethinking Generation. *Research in Human Development*, 4(3-4):219-237.
- Bailey, C.A. (1993). Equality With Difference: On Androcentrism and Menstruation, *Teaching Sociology*, 21(2):121-129.
- Beauvoir de S. (1993). *Kadın “İkinci Cins” Genç Kızlık Çağı* (Çev. Onaran B.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Brantelid, I.E., Nilver, H. & Alehagen, S. (2014). Menstruating During a Lifespan: A Qualitative Study of Women’s Experiences. *Health Care For Women International*, 35:600-616.

- Britton, C.J. (1996). Learning About “The Curse” An Anthropological Perspective on Experiences of Menstruation. *Women’s Studies International Forum*, 19(6): 645-653.
- Buckley, T. & Gottlieb, A. (1988). A Critical Appraisal of Theories of Menstrual Symbolism. İçinde, Buckley T. & Gottlieb A. (Eds.), *Blood Magic The Anthropology of Menstruation*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press:1-55.
- Burítica Alzate, J. (2013). The Menstrual Closet: Analysis of the Representation of Menstruation in Japanese and Colombian Advertisements for Feminine Hygiene Products. *IUC Comparative Culture*, 45:29-59.
- Christoforou, A. (2018). Womanhood, Reproduction, and Pollution Greek Cypriot Women’s Accounts of Menstruation, *Women’s Studies International Forum*, 68:47-54.
- Costos, D., Ackerman, R. & Paradis, L. (2002). Recollection of Menarche: Communication Between Mothers and Daughters Regarding Menstruation. *Sex Roles*, 46 (1/2): 49-59.
- Çevirme S.A., Çevirme, H., Karaoğlu, L., Uğurlu, N., Korkmaz, Y. (2010). The Perception of Menarche and Menstruation Among Turkish Married Women: Attitudes, Experiences and Behaviours. *Social Behaviour and Personality*, 38(3):381-394.
- Dilthey, W. (1989). *Selected Works (Vol.I) Introduction to the Human Sciences*. Makkreel R.A. & Rodi F. (Eds.). Princeton, New Jersey: Princeton Press.
- Dikmen-Özarlan, A. (2004). *Kırmızı Kar Toplumsal ve Kültürel Açından Ayhali*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Douglas, M. (2005). *Saflık ve Tehlike Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*. (E.Ayhan çev.). İstanbul: Metis Yayınevi.
- Fuss, D. (1989). *Essentially Speaking Feminism, Nature & Difference*. London, New York: Routledge.
- Harding S. & Hintikka M. B. (2004). Introduction. Discovering Reality Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology and Philosophy of Science. İçinde, Harding S. & Hintikka M.B. (Eds.). New York, Boston: Kluwer Academic Publishers:ix-xix.
- Houppert, K. (2004). *Lanet Son Tabuyla Yüzleşme: Adet Kanaması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Hufnagel Lewin, G. (2012). *The History of Women's Menstruation From Ancient Greece to the Twenty-First Century Psychological, Social, Medical, Religious and Educational Issues*. New York: The Edwin Mellen Press.
- Kelland, L., Pophitis, S. & Maclead, C. (2017). A Contemporary Phenomenology of Menstruation Understanding the Body in Situation in Public Health Interventions to Adress Menstruation Related Challenges. *Women's Studies International Forum*, 63:33-41.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lawrence, L.D. (1982). Reconsidering the Menstrual Taboo: A Portuguese Case. *Anthropological Quarterly*, 55:84-98.
- Laws, S. (2001). *Issues of Blood: The Politics of Menstruation*. Palgrave Macmillan.
- Lee, J. (2009). Bodies at Menarche: Stories of Shame, Concealment and Sexual Maturation. *Sex Roles*, 60:615-627.
- Martin, E. (2001). *The Woman in the Body a Cultural Analysis of Reproduction*. Boston: Beacon Press.
- Marvan, M.L., Molma-Abolnik, M. (2012). Mexian Adolescents' Experience of Menarche and Attitudes toward Menstruation: Role of Communication Between Mothers and Daughters. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 25: 358-363.
- Mondragon, N.I., Txertudi, M. B. (2019). Understanding Menstruation: Influence of Gender and Ideological Factors A Study of Young People's Social Representation, Feminism & Psychology, 0 (0): 1-7.
- Newton, L.V. (2006). *Everyday Discourses of Menstruation Cultural and Social Perspectives*. London: Palgrave MacMillan UK.
- Oksala, J. (2014). In Defense of Experience. *Hypatia*, 29(2): 388-403.
- Ramazanoğlu, C. & Holland, J. (2002). *Feminist Methodology Challenges and Choices*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Scott, J.W. (1992). Experience. İçinde, Butler J. & Scott J.W. (Eds.). *Feminist Theorize the Political*. London, New York: Routledge:22-40.
- Smith, D.E. (2005). *Institutional Ethnography A Sociology For People*. Lanham, New York, Toronto, Oxford: Altamira Press.
- Szarewski, A., Stengling von A. & Rybowski, A. (2012). Women's Attitude Towards Monthly Bleeding Results of Global Population Based Survey. *The*

European Journal of Contraception & Reproductive Health Care, 17(4): 270-283.

Thuren, M.B. (1994). "Opening Door and Getting Rid Of Shame" Experiences of First Menstruation in Valencia, Spain. *Women's Studies International Forum*, 17 (2/3): 217-228.

Uskul, A.K. (2004). Women's Menarche Stories From a Multi-cultural Sample. *Social Science & Medicine*, 54: 667-679.

Salman Yıkmaş, M. (2019). Deneyimi Aktarmak ve Deneyimi Bilmek. İçinde, Bakioğlu A. (Ed.), *IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum 4.0 Bildiriler Kitabı*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları:757-766.

Young, M.I. (2005). *On Female Body Experience "Throwing Like a Girl" and Other Essays*. Oxford, New York: Oxford University Press.